

LE LETTERATURE DEI PAESI SLAVI: STORIA E PROBLEMI DI PERIODIZZAZIONE. Zost. Giovanna Brogi Bercoff. Milano, Associazione Italiana degli Slavisti 1999. 224 s.

Zborník štúdií Talianskeho združenia slavistov obsahuje príspevky z druhého talianskeho kongresu slavistiky (Bologna 1998). Zborník z prvej konferencie vyšiel v redakcii G. B. Bercoffovej v Ríme 1994 pod názvom *La slavistica in Italia. Cinquant'anni di studi (1940 – 1990)*. V zborníku z konferencie v Bologni, ktorý chce byť obrazom talianskej univerzitnej slavistiky, chýbajú cirkevnoslovanské štúdie, príspevky bulharistov, bieloruský príspevok, a chýba aj štúdia o nadradenej spoločnej periodizácii slovanských literatúr, s vysvetlením, že po prevratných zmenách sa veci ustávajú nanovo. Časť príspevkov má kultúroinformačnú funkciu (o ukrajinskej kultúrnej periodizácii a o Rusínoch).

Otázkam diferenciacie staroslovienčiny je venovaný prvý referát Stanoviská k cirkevnoslovančine a k periodizácii J. Križanića a A. Ch. Vostokova. Podľa Križanića (*Gramatično iskanje ob ruskom jeziku, 1848*) predchádzal cyrilometodovskej gréckizovanej forme staroslovienčiny hovorený jazyk „všetkých Rusí“ a on bol aj jej podkladom. Podľa Vostokova (*Rassuždenie o slavianskom jazyke, 1820*) rozdiely medzi slovanskými jazykmi stali sa relevantnými až 3 – 4 storočia po Cyrilovi a Metodovi, každý si však uchoval črty pôvodného spoločného jazyka. Periodizácia vývoja jazykovej situácie by potom mala byť založená na zisťovaní uchovania spoločných gramatických znakov v jednotlivých etapách.

S. Garzonio (*Problémy periodizácie modernej ruskej literatúry*) rozdiskutíva niekoľko všeobecných premis: koľko je etáp civilizačného vývoja ruskej spoločnosti, aké sú typy kultúrneho sebavedomia ruskej kultúry s ohľadom na jej vzťah k vlastnej tradícii, či sa periodizačné obdobia striedajú v Rusku vylučovaním, alebo prekrývaním. Konštatuje, že okcidentalizácia periodizácie nie je výsledkom západného importu, ale súvisí so sekularizáciou ruskej spoločnosti v prvej polovici sedemnásteho storočia. Opiera sa o J. M. Lotmana a tvrdí, že pri periodizácii treba uprednostniť koncept zauzlenia epoch, nie hegelovskej následnosti. Tak sa obdobie literatúry Petra Veľkého a celé 18. storočie atomizuje prepletenými pojmami klasicizmus – romantizmus, racionalizmus, osvietenstvo, sentimentalizmus, preromantizmus, pietizmus, realizmus, dokonca barok (s. 26). Osemnásť storočie hodnotí ako kľúčové, lebo presadilo západníctvo do srdca ruskej kultúry (proces bol zavŕšený Puškinom na začiatku 19. storočia). Terminologickú rozbiehavosť pri hodnotení javov literatúry 18. a 19. storočia (romantizmus, realizmus, dekadencia u Gogoľa) navrhuje riešiť Lotmanovým termínom „ruská literatúra klasickeho obdobia“. Autor vynecháva periodizačné otázky 19. storočia, lebo štúdia má ráz úvodu. Klasifikácia realizmus – neoromantizmus – naturalizmus – dekadentizmus by bola priúžka. Do hry vstupuje aj už uvedené chápanie obdobia ako zauzlenia kultúrnych tradícií, ich cyklického prekrývania sa (V. N. Toporov) a chápanie vývoja cez historickú poetiku. Relevantnou sa stávajú tézy A. N. Veselovského a formalistov, že s Októbrovou revolúciou nastal „koniec humanizmu“ a začiatok 20. storo-

čia značí „ruskú kultúrnu renesanciu“. Aj vo vnútri renesancie funguje stará ruská dvojkultúrnosť (kultúra symbolu a emblému). Amalgamovanie kultúry rozličnými víziami charakterizuje prvú polovicu 20. storočia. Pojem dvojakeho Ruska sa zaodieva aj do binómie sovietske a zahraničné Rusko. Pluralitosť západnej kultúry sa snúbi s poprevratovou pluralitosťou ruskej spoločnosti, takže sa dá vnímať pohyb k zrušeniu tradičného ruského binarizmu (k zrušeniu pojmu inteligencia). Na záver autor naráža na tradičnú – Jakobsonom vyzdvihovanú – konštantu ruskej a slovanskej spoločnej kultúry, na verbocentrizmus, svätosť slova: na to, že my od slova symbolu očakávame budúce naplnenie. Vraj sa tisícročie tejto viery končí.

Poznámky na okraj možnej budúcej periodizácie dejín území terajšej Ukrajiny od G. Girauda sa začínajú prehľadom otázok politickej identity krajiny na hranici medzi Východom a Západom (s akcentom na tzv. ukrajinský nacionalizmus). Potom autor rekonštruje historickú identitu Ukrajiny: začala sa Kyjevskou Rusou, nová fáza nastala, keď juhozápadnú časť Kyjevskej Rusi obsadilo Litovské veľkokniežatstvo: „La Rus du Sud-Ouest n'a connu une organisation étatique qu'à l'intérieur de la Grande Principauté de Lituanie et, ensuite, ... dans l'état polono-lituanien“ (s. 41). V príspevku sa objavuje pojem spoločenstvo východoslovanských kultúr, a to v spojitosti s tým, že predstava jednotnej svätej Rusi prežívala po 15. storočí. Objavuje sa tu aj pojem interkultúrneho spoločenstva: autor vraví, že sa mierovo realizovalo spolužitie etník a kultúr, a vraj je to popri španielskom arabskom kalifáte jediný prípad v Európe. Tretie obdobie definuje ako ukrajinské vo vlastnom zmysle slova (aj keď sa v ňom Ukrajina štátnopoliticky nevyčleňuje) a delí ho na tri podobdobia: poľské, ruské (až po Októbrovú revolúciu) a sovietske.

Štúdia W. Tatarkiewiczova Dwa zadania periodyzacji (1968) zakladá periodizačné úva-

hy L. Marinelliho Periodizacja polskiej literatury. Za medzníky pokladá Marinelli roky 1795 (strata samostatnosti) a 1918 (jej znovonadobudnutie). Otázka je tak dobre spracovaná, že od roku 1983 ju nik neotvoril. Reflektuje na desať epoch plus súčasná, a to v desiatich zväzkoch Veľkých dejín poľskej literatúry. Len na štyri obdobia (staropoľské, osvietenstvo, 19. a 20. storočie) člena literárny vývoj Slovníky poľskej literatúry už tým, že sú štyri. Dejiny periodizačných úsilí možno označiť tiež štyrmi etapami: 1814 – 1861 (F. Bentkowski), 1861 – 1918 (od J. Bartoszewicza po Poľskú encyklopédiu PAU); 1899 – 1983 (od P. Chmielkowského po dielo Kapuscika a Podgórskeho); súčasná etapa, vyjadrená štyrmi zväzkami Slovníka poľskej literatúry.

Kritériá periodizácie v prvej etape sú romanticky mimoliterárne, no aj v ostatných troch sa kľúčové literárne roky 1861, 1918, 1983 zhodujú s historickými medzníkmi. Vývoj periodizačných nástrojov akoby chcel *zvnútroliterárňovaním* urobiť neoddeliteľne literárnou otázkou národnej totožnosti a nezávislosti (s. 55). Mimoliterárne kritériá sú dvojaké: predstava striedania slávnych a úpadkových období a triadická hegelovská predstava, v ktorej je vývoj literárneho duchovna realizáciou dejín chápaných ako národnoštátna zjednocovanie. Mesianisti túto predstavu dovedli až do krajne nacionálnej podoby „urobiac z neexistencie poľského národného štátu etapu, bez ktorej by sa dejiny nekonali“ (s. 56). Triadizmus dáva všetkým periodizáciám spoločnú črtu, že totiž etapa najbližšia k hodnotiacemu literárnemu historikovi je stúpajúca, zviditeľňujúca ducha. Sprievodnou črtou tohto záverečného zjavenia je zvyšovanie historickej teploty, ktoré sa prejavuje skracovaním periód. Kým najstaršie pokračujú niekoľko storočí, postupne sa literárne obdobia skracujú na desaťročia až roky.

V druhej fáze (pozitivistickej) ustupuje národné politické kritérium periodizácie a je zvýraznené chápanie dejín literatúry ako dejín kultúry sui generis, teda ako dejín národnej

psyché. Takéto dejiny literatúry majú byť vychováateľom národa. Zároveň sa periodizácia stáva konvencionálnou a závisí od rozhodnutia a šikovnosti autora: napríklad rovnako dobre sa môže stať periodizačným kritériom sociologický jav ako žánrové určenie. Tretiu fázu začala Chmielowského Metodika histórie poľskej literatúry (1899). Mieša vnútroliterárne kritériá (klasicizmus, romantizmus, realizmus) s politickými, spoločenskými, kultúrnymi a ekonomickými. Pripomína stanovisko ruských formalistov, že „vývojovú dominantu literatúry možno nájsť len usúvzťažnením literárneho radu s ostatnými historickými radmi“ (s. 61). Marinelli sa nazdáva, že štrukturalizmus a semiotika dovŕšili toto stanovisko a výsledkom je „vedecký úpadok osobitného záujmu o literárnohistorickú periodizáciu“ (s. 62). Poľské periodizačné teórie však pre národné dôvody nenačreli do uvedených vied a sledovali striedanie sláv a úpadkov, no to sa tiež banalizovalo. Dvadsaťte storočie prinieslo množstvo literárnych smerov. To zneistilo vzťah medzi praxou (literárnou historiografiou) a teóriou (periodizačnou metodológiou). Vznikajú excelentné diela, no každé má hodnotu len ako návrh, nechce sa stať všeobecným metodologickým a literárnohistorickým úzom. K výnimkám patrí H. Markiewicz (Technika literárnej periodizácie a Pokus o periodizáciu dejín modernej poľskej literatúry). Usiluje sa o zladenie literárnohistorickej a všeobecnohistorickej periodizácie, no aj jeho vývody sú poznačené dobou.

Po vojne sa výskum špecializoval natoľko, že periodizačné kritériá sa zautomatizovali podľa období konvenčne študovaných ako osobitné. Preskúmať ich možno len literárnohistorickou syntézou, no špecializácia natoľko pokročila, že niet literárneho historika schopného obsiahnuť viac literárnohistorických období. Táto nevďačná pozícia ostala pre zahraničných polonistov, ktorí sa tak ocitajú v ohrození, že sa stanú len divulgátormi alebo „užitočnými strážnymi psami hypotéz a teórií,

ktoré už vyslovil niektorý slovanský starší brat“ (s. 67). Tým sa otvára nová problematika, vzťah dialektiky medzi slovanskými národnoliterárnymi historikmi a neslovanskými slavistami.

A. Wildová Tosi predstavuje v príspevku Periodizácia slovenskej literatúry štyri možnosti periodizovať slovenskú literatúru: ako súčasť českej literatúry, a teda podľa jej periodizačných kritérií; začať samostatnú periodizáciu od reformácie alebo od prvých slovakizovaných textov; od prvých kodifikácií slovenčiny; od samého stredoveku, teda zrušiť jazykové kritérium a pokladať za kritérium príslušnosti k slovenskej literatúre slovenský pôvod spisovateľa. Uvedené možnosti jej vyplývajú z dejín literatúry, kultúry a jazyka P. J. Šafárika (1826), J. Vlčka (1881, 1890), P. Bujnáka (1923), J. Jakubca (1929), A. Pražáka (1933), A. Nováka a J. V. Nováka (1936 – 1939), W. Bobeka (1937, 1939), A. Miškoviča – M. Pišúta (1941), Š. Krčméryho (1943), A. Mráza (1943), J. Jungmanna (1947), z kolektívnych dejín literatúry J. Mišianika – J. Minárika – M. Michalcovej – A. Melicherčika (1958), M. Pišúta – K. Rosenbauma – V. Kuchola (1960), J. Mišianika – M. Pišúta – P. Petrusa – J. Gregorča – P. Števéčka (1960), O. Čepana – I. Kusého – S. Šmatláka – J. Nogueho (1965), I. Kusého – S. Šmatláka (1975), J. Minárika (1980, 1984, 1985), S. Šmatláka (1997), a z Encyklopédie slovenských spisovateľov (Obzor). S každým z diel týchto autorov sa objavujú a vykladajú známe pojmy: československý jazyk, národ, literatúra, anonymnosť slovenskosti v Uhorsku, úloha českej reformácie v autonomizovaní literatúry, katolícka odľuka, slovanská idea a spoločná slovanská literatúra, slovenskí spisovatelia ako vrchol slovanského povedomia českej literatúry (s. 72), emancipačný a záchranný význam založenia Československej republiky, národnostné literatúry, vojnová Slovenská republika a nacionalizácia literárnovednej slovakistiky, vrátane zahraničnej (W. Bobek). Bobekom sa

začína stav literárnohistorického vedomia, aký poznáme dnes, keď sa duchovne slovenské dielo nadradzuje nad jazyk diela, krajinu pôvodu a obdobie vzniku. Tým sa koncept slovenskej literatúry časovo rozširuje a stáva sa súčasťou širokej európskej medziliterárnosti, v hlavných črtách zhodným s jej periodizáciou. Veľká Morava a jej vzdelanosť sa stávajú úbežníkom vývojových rekonštrukcií. Aj v druhej polovici 20. storočia nastavujú dejiny slovenskej literatúry európsku periodizačnú mriežku, aby v nej identifikovali slovenský prínos a zároveň dialekticky zrenie slovenskej literatúry ako sebedomej súčasť širokých literárnych a kultúrnych pohybov.

V rozsiahlom príspevku *Periodizácia českej literatúry* podáva A. W. Tosi a Annalisa Cosentino „prehľad periodizačných kritérií, ktoré si osvojila moderná česká literárna historiografia“ (s. 79). Prameňmi argumentácií sa stali diela týchto autorov: K. R. Ungar (1776n), P. Candidus (1777), J. Dobrovský (1791n), P. J. Šafárik (1826), J. Jungmann (1849), K. J. Erben (1857n), A. V. Šembera (1858, 1878), K. Sabina (1866), A. Miczkiewicz (1866), J. Jireček (1875n), J. Vlček (1881, 1902 – 1907, 1931, 1960), K. Tieftrunk (1885), J. Máchal (1902), J. Jakubec, A. Novák (1907), M. Hýsek, J. Jakubec (zost., 1911 – 1917, 1920, 1929), A. Novák (1913, 1915, 1916), A. Novák a J. V. Novák (1922, 1936 – 1939), J. Jakubec (1929), A. Pražák (1930), J. Horák, A. Pražák, J. Heidenreich (zost., 1940), J. Mukařovský (1941), F. Vodička (1948), M. Pohorský (zost., 1961), B. Meriggi (1968), G. Getto (1969),), P. Vašák (zost., 1993), L. Machala a E. Petř (zost., 1994), Z. Pešat a E. Strohsová (zost., 1995), E. Petř (1996) a mnoho štúdií.

Autorkou prvej časti je A. Wildová Tosi, autorkou druhej A. Cosentino. Prekážky jasnej periodizácie českej literatúry vymenúvajú autorky v krátkom predhovore: protirečivosti barokovej doby, nacionalizmu 19. storočia, „marxistické zábrany po roku 1948“, „neexistencia interpretačnej tradície založenej na všeobecne prijatých kritériách“.

Už B. Balbín v *Bohemia Docta* vylučoval nekatolíckych autorov a zároveň vyzdvihoval vlastenecky 14. storočie. Podobne paulín F. F. Procházka (1782). J. Dobrovský zaviedol členenie českej kultúry na šesť období (neblahé šieste je pobielohorské a siaha až do začiatku 19. storočia). Piate obdobie (od Ferdinanda I. alebo od vynálezu tlače po Bielu horu) označil za zlatý vek českého jazyka. Túto lingvisticko-kultúrnu periodizáciu potvrdil potom aj na literárnom materiáli v *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*. Tým sa stáva špecifickou charakteristikou českej literárnohistorickej periodizácie jej ukotvenie voči osudom jazyka a písomníctva. Dobrovského jazyková koncepcia ovplyvnila Jungmannovu *Históriu českej literatúry*. Ten však začal s trojčlenným delením vývoja literatúry (stará doba, stredná a nová), ktoré prevzal P. J. Šafárik (1826) a vnútorne ďalej rozdelil. Zhoda vývoja jazykovej a politickej kultúry spôsobila, že periodizácia mohla ostať taká, ako ju navrhol Dobrovský, pričom sa kritériá členenia postupne presúvali z jazykových na politické, resp. jazyk sa stal takým politickým kritériom, že vylučoval z dejín literatúry literárnu výmenu a latinské diela. Na druhej strane včleňoval ľudovú tvorbu a kult starých ľudových pamiatok, ktorý ostal trvalým obrodeneckým úbežníkom návratov (Sabina, Tieftrunk, Bačkovský). Okolo rukopisov Kráľovedvorského a Zelenohorského sa v súlade s kultom starých pamiatok vo „vznešenej ľudovej reči“ rozvinula periodizačná diskusia, ktorá mala na jazykovom veľhulike posunúť začiatky národnej literatúry až do rímskych čias (s. 90, A. V. Šembera). Húževnaté lipnutie na jednote jazykovej a literárnej periodizácie umožňuje aj nám Slovákom vnímať, aká je cena jazyka v tomto stredo-európskom priestore: s ním sa môže všetko ostatné zrodiť, a bez neho všetko ostatné zaniká.

Druhá časť state, ktorej autorkou je A. Cosentino sa začína „vedeckým realizmom“ T. G. Masaryka, naň napojenou „Vlčkovou školou“ (Jakubec) a filologickou Gebauerovou

školou. Nová situácia sa vyznačuje prienikom pozitivizmu, odmieta Dobrovského jednotu jazykovej a literárnej periodizácie. Literatúra sa vyvíja v závislosti od vývoja myslenia (s. 92). Autorka vyzdvihuje postavenie J. Vlčka, okrem iného ako organizátora slovenského vzdelávacieho systému. Jakubec navrhol – idúc v jeho stopách – dvojčlennú periodizáciu podľa kritéria: pred vstupom vedy do života a po ňom. Táto dvojčlennosť zasiahla najmä katolíckych autorov obdobia protireformácie. Hoci Vlčkova škola silno stimulovala ďalší vývoj (dôležitú Mukařovského štúdiu Polákova Vznešenost přírody a asi akademické Dejiny, 1959 – 1969) a podľa jej hlavného diela Literatura česká XIX. století (1902n) vznikli aj dejiny ruskej literatúry, čoskoro bola prekonaná.

Revíziu, ktorá sa týkala najmä vzťahu k baroku, urobil A. Novák (Přehledné dějiny literatury české). Vrátil sa k trojčlennej periodizácii na literatúru staršiu, „střední“ (15. – pol. 18. stor.) a modernú (s. 105), pričom si za kritérium periodizačného rytmu zvolil striedanie generácií. Tento – pravdepodobne pozitivistický – základ literárneho historiografizmu si osvojil A. Pražák, ktorý ho prezentoval v otváracíj reči na Komenského univerzite v Bratislave na začiatku akademického roku 1928/1929.

Slovinskú literatúru predstavil Sergio Bonanza v stati Periodizácia slovinskej literatúry. Prvú komentovanú bibliografiu slovinskej literatúry napísal P. Trubar (Tübingen 1561). Matija Čop prispel na Kopitarovu žiadosť do Šafárikovho Geschichte der südslawischen Literatur (1831, 1864 samostatne slovinská literatúra). Dielo I. Macuna Pregled slovenske literature (Zagreb 1863) obsahuje prvú periodizačnú predstavu (cirkevno-reformačná funkcia jazyka od Trubara po Japelja, literárno-poučná funkcia jazyka – po rok 1843, jazyk ako prostriedok všestranného rozvoja národa). Počnúc r. 1881, keď vyšli prvé dejiny slovinskej literatúry napísané po slovinsky (J. Kleinmayr) autor vymenúva asi dvadsať knižných syntéz dejín slovinskej literatúry, na základe ktorých

sa podujíma rekonštruovať periodizáciu slovinskej literatúry (J. Kleinmayr, 1881, K. Glaser, 1889, I. Grafenauer, 1909n, 1917n, A. St. Jotić, 1920, F. Kidrič, 1929 – 1938, A. Slodnjak, 1934, 1958, 1968, V. Beličič, 1946, L. Legiša, zost., 1956 – 1971, S. Janež, 1957, B. Meriggi, 1961, J. Pogačnik – F. Zadavec, 1968 – 1972, 1973, Janko Kos, 1974, J. Pogačnik, 1987, M. Mitrovićová, 1995).

Od roku 1881 do druhej svetovej vojny datuje prvé obdobie literárnej historiografie, s didaktickými cieľmi (národný vzdelávací program). Po druhej svetovej vojne sa literárna veda stáva samostatnou vednou disciplínou. Kleinmayrove dejiny sú zaujímavé vyčlenením osobitnej etapy slovienskej vzdelanosti, vraj podľa vzoru nemeckých dejín literatúry. Ako prvý svoje periodizačné kritériá odôvodňuje Glaser (od začiatkov po Francúzsku revolúciu, po rok 1848, nasleduje krátke obdobie do roku 1870 zvané Bleiweis a štvrté, pomenované podľa spisovateľa Stritara, trvá do roku 1895). Nevyváženosť periodizačných kritérií, ktoré sa raz orientovali podľa historických období, raz podľa významných autorov, spôsobila, že 20. storočie si hľadalo nové kritériá.

Po prvej svetovej vojne vznikli národné univerzity a s nimi vôľa ukázať sloviensku štátnu minulosť a zničenie tejto kultúrnej tradície v stredoveku. Tomu sa podriaďuje periodizácia literárnych dejín, napríklad u Slodnjaka (1934, 1968). Stredovek nazýva obdobím znemožneného štátneho zjednotenia Slovincov. Podobne robí F. Kidrič, I. Grafenauer, a to aj pri romantizme, ktorý bol dobou národného obrodzenia. Po roku 1956 sa pomenovanie období literárnych dejín postupne neutralizuje. Normou sa stáva periodizácia obsiahnutá v sedemzväzkových Dejinách slovinskej literatúry (1956 – 1971). Bonanza navrhuje ešte viac autonomizovať literárnosť jednotlivých epoch dejín slovinskej literatúry, napr. obdobie reformácie nazvať slovinskou renesanciou.

V príspevku Periodizácia chorvátskej a srbskej literatúry sa F. S. Perillovi otvára

známa otázka, či tieto literatúry študovať spolu alebo samostatne. Za jednotu bol V. Jagić (1867), M. Lucianović (1880), D. Bogdanović (1914), D. Prohaska (1919, 1921), D. Anđelić (1933, 1938). Oddelené štúdium hlásali alebo aj uplatňovali Đ. Šurmin (1898), P. Popovič (1909, 1913, 1919), B. Vodnik (1913), J. Skerlič, S. Ježić (1944), M. Kombol (1945, 1961). Vyjadrením oddeleného skúmania sú diela *Povijest hrvatske književnosti* (1974 – 1978) a *Historija srpske književnosti* (4 zv. 1991). Za jednotné štúdium sa staval Arturo Cronia (1956) a ostatní talianski srbochorvátisti: Maver, Gracioti, Meriggi (1970). Dôvodom je fakt, že takto sa traduje vedomie voľakedajšej jednoty v protitureckých zápasoch a prekonáva sa náboženské rozdelenie. Prevažuje však určitý relativizmus, lebo náboženská tradícia určuje zároveň príslušnosť k civilizačným typom. V dôsledku toho v srbskej literatúre chýba skúsenosť s humanizmom a renesanciou. Ďalší rozdiel sa otvára vnútri chorvátskej tradície medzi dubrovnicko-dalmátskou literatúrou a kultúrou a medzi vnútrozemským Chorvátskom. Tieto a iné rozdiely vytvárajú pestrosť periodizačnej tradície.

Chorvátske literárnohistorické diela sa delia podľa toho, či volia za východisko jazyk, kultúru alebo územné kritérium. Ak berú za základ jazyk, potom čakavský (M. Franičević), kajkavský (V. Gudel) alebo štokavský. Niektorí volia za kultúrne východisko literárnych dejín hlaholskú kultúru (R. Strohal), iní protestantskú (F. Bučar) alebo moslimskú (M. Hadžijahić). Mnohé dejiny sú regionálne, a to dalmátsko-dubrovnické (L. Zore, M. Medini, T. Matić, V. Lozovina, A. Haler), bosensko-hercegovinské (D. Prohaska, H. Kreševljaković) alebo slavónske (J. Forko, B. Vodnik, T. Matić). Tie diela, ktoré prekonávajú regionálny prístup, periodizujú chorvátsku literatúru podľa západnej terminológie (*Povijest hrvatske književnosti*, 1974 – 1978). Len v období národného obrozenia je periodizácia literárneho vývoja podriadená tomuto pohybu: ilýrskemu hnutiu, slavizmu. Obdobím moderny sa

chorvátska literatúra a literárna historiografia vracia k chápaniu národnoliterárneho pohybu ako súčasť európskeho (*Književnost moderne*, zost. M. Šicel). Dielo je zaujímavé tým, ako traktuje začiatky. Berie totiž do úvahy ústnu a ľudovú tradíciu, čo je jav spoločný nielen literatúre Chorvátov a Srbov, ale skoro všeobecne platí ako východisko všetkých literatúr.

Osobitné miesto patrí stredovekej literatúre, lebo časť je hlaholská, slovanská a časť patrí do latinského stredoveku. Otázku rozpracúva Riegrov *Slovník naučný* (1865), *Povijest hrvatske književnosti*, (4. zväzok, 1974). Negatívne hodnotí obe stredoveké tradície M. Kombol a A. Cronia, a to pre ich domnelú neliterárnosť (croceovský vplyv) a preto, že literatúra neskôr nenadväzovala na stredovekú tradíciu. Negatívne hodnotenie odmieta a napráva E. Hercigonja (1975). Periodizuje chorvátsku stredovekú literatúru tak, že na začiatok kladie obdobie staroslovanského kultúrneho spoločenstva, a to v dvoch etapách, až do konca 14. storočia. Stredovek sa končí polovicou 16. storočia.

Mimoriadny význam pre štúdium slovanského medziliterárneho spoločenstva má aj chorvátska renesančná literatúra, lebo bola najvyššie spelejšia v slovanskom svete (popri poľskej).

Srbská literatúra sa vyvíja ako stredoveká až do konca 17. storočia, no vývoj mal vnútornú dynamiku. Marxistické historiografie ju vidia podmienenú sociálne a kultúrne. Oveľa bohatšie členia srbskú literatúru stredoveku diela Đ. Sp. Radojčića a D. Bogdanovića, s dôrazom na jej zlatý vek v dobe Štefana Dušana. Podľa M. Pavlića (1893, s. 5) prechádza postupne srbská literatúra spolu s národnou kultúrou už od polovice 17. storočia od byzantského spoločenstva k západnému. Tak sa stalo, že v plnej jazykovej, literárnej a teoretickej zrelosti (V. S. Karadžić, P. P. Njegoš, B. Radičević) vyjadrila predstavy európskeho romantizmu a národných obrození: „Centrom novej literatúry je Novi Sad, Vojvodina, kam prichádzali najbezprostrednejšie ohlasy českého a slovenského romantizmu, ktorý bol vnímavý na

zhodnocovanie ľudovej slovesnosti a na dožadovanie sa slovanskej solidarity.“ (s. 129) Ešte väčší rozmach znamenalo obdobie realizmu a začiatok 20. storočia, a to aj v smere rastúceho pocitu zjednocovania oboch národov. Partizánska antifašistická tematika prevládajúca v povojnovej literatúre sa odlišovala od tendencií chorvátskej literatúry. Zdá sa, že remiscencie na rozličnú minulosť počas druhej svetovej vojny spôsobovali po vojne vzd'alo- vanie oboch literatúr.

Zložitá je nielen literárna, ale aj kultúrna periodizácia slovanských národov, ktoré nemajú správne územia. Podujal sa na ňu L. Calví v príspevku Otázka etnicko-kultúrneho povedomia slovanských menšín v strednej a východnej Európe. Východiskové poznámky k periodizácii. Niektoré z nich sa totiž nemôžu pre politické prekážky samy označiť za národnostné menšiny. Európska kultúra je národnoštátna a až keď sú národy mocné, sú ochotné stať sa „pastiermi“ etnických skupín, aj to väčšinou zlými. Z tohto odvíja autor obraz „etník garantovaných zhora“ a chcených „zdola“. Otázka je bez Ďurišinovského prístupu nemorálna, lebo nik nedal veľkým národom právo klásť ľudové spoločenstvá na pitevný stôl teórií. Európa odmietla princíp kultúrnych spoločenstiev, ktorý etniká vyznávajú a bez neho nevedia žiť. Sú obkolesené štátnonárodnými jednotkami. Otázku etník bude môcť Európa nastoliť až potom, keď začne nastoľovať všetky svoje kultúrne, civilizačné, ekonomické a politické otázky z hľadiska kultúrnych spoločenstiev, zväzkov, ktoré sú menej ako národ a zároveň vo svojom prepojení a vedomí vzájomnosti viac. Dovtedy však etniká vymiznú: Lužickí Srbi, Kašubi, Rusíni v Maďarsku (s. 153 – 154, 161), na Ukrajine (s. 154), v Poľsku (štátne „etnické očisty“, s. 146, 156), ich ukrajinizácia v Československu. Autor hovorí málo o organizovaní a technike maďarizácie. Treba pripomenúť, že k dejinám kultúry, jazyka a literatúry Rusínov v Uhorsku napísal na pápežovu objednávku rovnomenný spis A. F.

Kollár okolo roku 1724. Dobrý je záver: v 20. storočí dostali v európskej politickej rovnováhe miesto kultúry pokladané dovtedy za regionálne, medzi nimi viaceré slovanské. Mikrokultúry etník žijú často v ich rámci: „Keď sa slavista zaoberá kultúrou, ktorá už (od politického usporiadania po I. svetovej vojne – pozn. P. K.) nie je chápaná ako menšia, musí sa nevyhnutne zaoberať zároveň mikrokultúrami, ktoré ju (takúto novú národnú politickú entitu – pozn. P. K.) pomohli vytvoriť a teraz možno práve od nej čerpať miazgu pre svoj nezávislý vývoj, hoci aj miestny a regionálny. Nebolo by však namieste pristupovať k týmto ‚mikrokultúram‘ prostredníctvom metodológií historického alebo literárneho výskumu, ktoré sú definovateľné ako ‚národné‘, a to vrátane otázok periodizácie a metodológie; bude tu miesto toho treba rozvíjať synchrónny a diachrónny výskum, v ktorom by historické poznatky dopĺňali literárne, filologické, sociologické, boli by ním dopĺňané, a naopak.“ (s. 164) Toto je zatiaľ v recenzovanej knihe jediné a pritom spontánne uvedomenie si zmyslu Ďurišinovej teórie medziliterárnosti ako teórie medziliterárnych spoločenstiev: ako metódy platnej pre svet, ktorý nemusí pozostávať len z národno-literárnych „jednotiek“ európskeho typu. Naopak: to, čo v Európe v podstate len prežíva, väčšinou v slovanskom svete, je mimo Európy pravidlom: „Nemyslíme si, že takúto prácu (medzikultúrny a medziliterárny výskum ako výskum spoločenstva – pozn. P. K.) by mal robiť jeden človek. Pracovné tímy by sa mali venovať námetom, ktoré prekračujú ‚národné‘ črty smerom **k výskumu vzájomného pôsobenia** rozličných ‚miestnych‘ kultúrnych skutočností a **k výskumu ich príspevku** pre tvorbu regionálnych kultúrnych systémov, národných, nadnárodných. Tu by bolo treba robiť monotematické výskumy, alebo spojiť viacero tém s cieľom **zobraziť určitú oblasť**. Je napokon veľmi ľahké určiť, **čo delí** napríklad Ukrajinu od Ruska alebo Lemky od Poľska. Oveľa ťažšie, ale zároveň nepochybne **uspokojujúce**, je

vedieť skúmať to, čo **zjednocuje** rozličné kultúry. Robme to s rešpektom k občas priveľmi zdôrazňovanej zvláštnosti, s novým kritickým duchom a odvahou, bez starých schém, v ústrety k viactvárnejšej a viaczložkovejšej slavistike, takej, čo by bola schopná prieniku s inými areálovými výskumami v oblasti vied o človeku“ (s. 164). Niet rukulapnejšieho a terminologicky vyčerpávajúcejšieho zhodnotenia Ďurišinoj metódy medziliterárnosti. Bez veľkých teórií, len s ohľadom na konkrétnu skúsenosť s tým, ako vyzerá praktický medzikultúrny život slovanských spoločností, autor dospieva k terminologickej definícii (aj mimo-slovanského) medzikultúrneho a medziliterárneho procesu ako samostatných disciplín.

V rámci diskusných príspevkov je prvý, od V. S. Tomelleriho, venovaný novgorodskému prekladu rozličných pôvodín starobulharského a latinského kresťanstva v roku 1499, známy ako Gennadijova Biblia. Výskum prekladu by mal vniesť viac svetla do udalosti, ktorá zblížila Taliansko a Rusko po páde Konštantinopola. Obe krajiny sa stali hlavným cieľom a útočiskom učencov, ktorí ušli pred Turkami. Prispelo to k amalgamácií východného a západného kultúrneho typu kresťanského sveta.

C. L. Siedina hovorí o ruskom jazyku na konci 20. storočia a hodnotí ho ako kreatívny na všetkých úrovniach od tvorby slov po štylistickú rovinu. K. Jaworska predkladá náčrt periodizácie poľskej literatúry druhej polovice 20. storočia.

Veľmi užitočný príspevok o periodizačných problémoch južnoslovanských literatúr po vojne v roku 1991 napísala M. Mitrovičová. Vieme, že dôsledkom je nacionalizácia, hranice vystavané tam, kde žilo spoločenstvo. No Mitrovičová nie je pesimistka, aj keď nič nenasvedčuje, že by sa mali národnoizolačné tendencie oslabiť. Literárna historiografia musí premyslieť vzájomnosť v nových podmienkach a v nových kategóriách. Sused so susedom, ktorí boli dlhodobo spojení vzájomnosťou,

musia aj v oddelených súcnach budovať vrstvy vzájomnosti ako svoje bytie. To je nová realita. Otvára nové vzlety a možnosti, len treba nechať zahojiť rany. Stanovisko je dôležité aj pre Ďurišinuvo teóriu medziliterárnosti, ktorá nachádzala v balkánskoslavanskej vzájomnosti vždy najvd'áčnejšiu explikačnú pôdu.

Barbara Lomagistrová skúma v rozsiahлом príspevku periodizáciu hlaholskej literatúry v Dalmácii. Javí sa ako nenahraditeľný písomovo – jazykovo – kultúrny substrát širokej západo-východnej literárnej a kultúrnej vzájomnosti. Cezeň sa šírila do slovanského sveta žánrová a tematologická podstata západnej kultúry a zároveň sa uchovávalo vedomie slovanskej a cyrilo-metodskej identity, a to v podmienkach, keď museli žiť viaceré slovanské etniká politicky bez ustanovizní a kultúrnych sebaidentifikačných symbolov (Slováci). Bola konkrétnym vyjadrením medzikultúrneho spoločenstva, teda konkrétnej, uchopiteľnej svetovosti. Lomagistrová skúma vzťah chorvátskych „hlaholašov“ k českým snahám Karola IV., trojaký jazyk chorvátskych hlaholských pamiatok, Croniovo podcenenie hlaholitizmu. Aby veci vyjasnila, reprodukuje známe periodizácie hlaholskej spisby od J. Broza (1886) a od V. Jagića. Jagić sleduje vývoj až po záver 19. storočia, a to v piatich etapách: po rok 1248, po rok 1483, po rok 1630, po koniec 18. storočia a do konca 19. storočia. Práve vyvracávaním týchto periodizačných medzníkov podložil svoje podcenenie hlaholitizmu Cronia. Rehabilitáciu urobil S. Graciotti. E. Hercigonja (1991) vyjasnil uvedenú periodizáciu Jagića. Ďalej autorka zvyrazňuje vplyv chorvátskych hlaholských prekladov a transkripcií cyrilo-metodských textov na spisovnú češtinu v dobe Karola IV. (odlatinizovanie), čo nepriamo súvisí i s významom hlaholskej kultúry pre Slovákov. Posledný príspevok je od R. Risalitiho a dopĺňa niektoré údaje k periodizácii ukrajinských dejín.

Pavol Koprda